

Halasy-Nagy Endre

**Aeneas Sylvius Piccolomini, a későbbi II. Pius pápa
sosem írt a vogulok és magyarok nyelvi rokonságáról...**

avagy

Tetten ért őstörténeti csodabogár

Az Akadémiai Kiadónak Budapesten 1977-ben kiadott Bartha A.-Czeglédy K.-Róna-Tas A. szerkesztette Magyar Őstörténeti Tanulmányok kötetében olvasható, hogy:

A magyarok ebben az (1483-ban kelt) oklevélben a rjazanyi nagyfejedelemség területén, illetve az annak keleti feléből leszakított kaszimovi kánság területén fordulnak elő, jó 500 kilométerre a Volga középső folyásától, ahol Julianus rájuk talált 1236-ban. Ez pedig azt jelenti, hogy a volgai magyarság a volgai bolgár birodalom bukása, 1236 után szétszóródott, s legalábbis egy részük nyugatra menekült. Ezt a nyugatra való áramlást erősíthette később az Arany Horda kemény adóztatása előli elvándorlás is. Itt kell megjegyeznünk, hogy Aeneas Sylvius, a későbbi II. Pius pápa híradása, melyet eddig az obi-ugorokra vonatkoztattak, Asiatici Hungari-ról beszél csak (s nem vogulokról és osztjákokról), a veronai szerzetes pedig nem messze a Tanais (Don) forrásától talált magyarul beszélő pogányokat. Ez a hely viszont, nem messze a Don forrásától, a rjazanyi és tambovi terület lehetett, ahol az előbb tárgyalt orosz oklevél is a magyarokat említi. (1)

Az MR1 Kossuth rádió Tetten ért szavak 2010. október ötödik napján ezzel a bevezetéssel indult: **első tudósítás a finnugor nyelvrokonságról. (2)**

Adamikné, Jászó Anna elmondásában ez a szó szerint idézett szövegrész hangzott el:

A magyar és a vogul-osztják kapcsolatáról Aeneas Sylvius Piccolomini, a későbbi második Pius pápa 1458-ban, tehát Mátyás királlyá választásakor Cosmographia címen írt könyvében értesítette a tudományos világot. Műve csak 1508-ban jelent meg nyomtatásban, de még ez a dátum is korainak tekinthető. Egy veronai szerzetes elbeszélésére hivatkozva a következőkről tudósít, természetesen latin nyelven:

Azt mondják, hogy a magyarok is, akik a Duna partvidékén laknak, szkíta nemzetségűek. Sokkal a hunok, gótok és longobárdok után távoztak Szkítiából, és a Dunához érkeztek. A korábbi lakosok elűzése vagy leigázása után királyságot alapítottak. A mi veronaink, akiről fentebb tettem említést, a Don forrásához eljutva beszámolt arról, hogy azok a népek, akik az ázsiai Szkítiában, nem messze a Dontól laknak, műveletlen emberek és bálványimádók. Ezeknek ugyanaz a nyelve, mint a Pannóniában lakó magyaroké.

Honnan értesülhetett az akkori pápa a vogulok és az osztjákok létezéséről és a magyar nyelvvel való rokonságukról. Pontos adataink nincsenek...

Az idézet forrásaként Adamikné Jászó Anna az 1508-ban megjelent Cosmographia című művet jelölte meg. Aeneas Sylvius Piccolomini nem írt ilyen címen munkát.

Aeneas Sylvius Piccolomini korabeli világot bemutató dolgozatának Ázsiát tartalmazó része, a De Asiae 1461 nyarán keletkezett, tehát Hunyadi Mátyás királlyá választásakor még nem létezett! Ebben a földrajzi leírások kerülnek előtérbe, hiszen az Ázsia történetére vonatkozó ismeretek e korban igen gyérek voltak. A munka Magyarországon is ismert volt. Thuróczy János már idézi az 1488-ban két kiadásban (Stáhel Konrádnál Brünnben és Fegger vagy Fegher Theobald gondozásában Augsburgban) is kinyomtatott krónikájában.

Thuróczy krónikájának ez a részlete (3) magyar fordításban így hangzik:

A rómaiak története megemlékezik róla, hogy Zeliobrés, az ázsiai Szkítiában lakó hunok egykori királya húszszer hunnal sietett a perzsák királyának, Khosroésznek segítségére Justinianus római császár ellen. (4)

Pius római pápa is megírja a Történelmében, hogy a hunok átkelvén a meótiszi mocsarakon, Európába jöttek, és elfoglalták a Tanaisz és a Duna között elterülő egész barbár világot. Ugyancsak ő mondja, hogy beszélt egy veronai származású emberrel, aki éppen napjainkban átkutatta Szkítia vidékét, és azt beszélte, hogy az ázsiai Szkítiában, ott, ahol a Tanaisz folyó ered, a Pannóniában lakó magyarokkal egy és ugyanazon nyelven beszélő emberekre bukkant.

Bonfini is elmondja, mi mindent hordott össze a magyarokról (a koronát nagy váltságdíj ellenében Mátyásnak királynak visszaszolgáltató) III. Frigyes udvari kancellárja, a későbbi II. Pius. Bonfini megfogalmazásában *Pius pápa, szerintem igen nagy tudós, akit ugyanolyan érzelmek vezérelnek, mint Jordanist, nem hiszi, amit minden történetíró állít, hogy a magyarok a hunoktól erednének, azt írja, hogy a magyarokat és a szkítákat a nyestbőr-kereskedés tette ismertté. Ez a szentséges atya tanúságra hív egy veronai polgárt, aki azt mondta, hogy amikor a Tanais forrásánál járt, ott magyarul beszélő népre bukkant. A mi isteni Mátyásunk, szarmata kereskedőktől értesült ugyanerről, követeket és kutatókat küldött oda, hogy a rokon népet, ha lehet, átcsábítsa a folytonos háborúságtól meglehetősen elnéptelenedett Pannóniába, ami ugyan eddig nem sikerült, de ha megéri, bizonyára megvalósul.*

Magyarországon III. Frigyes kancellárjának munkásságát sokan ismerték (5). Piccolomini is foglalkozott a magyar királlyal. Gyakorlati gyermeknevelési kézikönyvet írt utószülött László királyfi neveléséhez 1451-ben.

Történeti munkájának második része, a De Europae befejezetlen maradt. Végző kidolgozására nem kerülhetett sor, mert mielőtt ezt megtehetette volna, elhunyt. (Erre vezethető vissza, hogy az Európa egyes fejezeteinek egymáshoz viszonyított terjedelme néhol igen aránytalan, szerkesztése olykor az ideiglenesség benyomását kelti.) Pius pápa 1465-ben bekövetkezett halála után, már csak a 16. században foglalták össze először, és adták ki nyomtatásban De Asiae és De Europae című munkáit, és jelentették meg több országban.

Felderítetlen volt eddig, hogy munkájának melyik részéből vették, hogy a magyar és vogul nyelv rokon! Ugyanis nem hogy a halála után kiadott gyűjteményes kiadásában, a sokszor és sok helyen emlegetett Cosmográfiá-nak egyik kiadásában sem szerepel, de sehol másutt, egyetlen más munkájában sem! Most, hogy Piccolomini az internetről elovasható, a forrás felderíthető volt. A műsorban elhangzott idézet Piccolomini latin nyelven írt eredeti megfogalmazásában ez:

Fuit autem Iordanus sub imperio Iustiniani, quo tempore nondum Pannoniam Hungari attigerant, longe post Hunnos, Gothos, ac Longobardos, Hungari Scythiam egressi, ad Danubium pervenere: pulsique prioribus incolis suo loco dicemus.

Noster Veronensis, quem supra diximus, ad ortum Tanais pervenisse, retulit populos in Asiatica Scythia, non longe a Tanai sedes habere rudes hoies (homines), et idolorum cultores, quorum eadem lingua sit cum Hungaris Pannoniam incolentibus. (6)

Szó sincs itt sem a vogulokról, sem az osztjákokról...

Piccolomini ezen perdöntő adatát nem említi a lappokat meglátogató Sajnovics (7), a Göttingában tanuló Gyarmathi Sámuel (8), és a vogulokat elsőként felkereső Reguly Antal sem. Hunfalvy Pál adja ki a Vogul föld és nép című könyvet. Az északi vogul nyelvi anyagot ő fejteti meg(?), de a nyelvrokonságról szóló első tudósítást ő sem említi!

A kezdet Zsirai Miklós főművében (9) található meg, az őelőtte megjelent nyelvészeti munkákban Piccolomininek neve sincs megemlítve. Zsirainál változik a földrajzi adat nyelvészeti bizonyítékká, miszerint: hogy ti. **Asiatici Hungari**, azaz ázsiai magyarok a vogulokkal és az osztjákokkal volnának azonosak, mégpedig: kétségtelenül.

Zsirai Miklós a legtermészetesebb egyszerűséggel azonosította az ázsiai magyarokat a vogulokkal és az osztjákokkal, így fogalmazva: *Aeneas Sylvius olyan fontosnak tartotta ezt a magyarok és az ázsiai szkíták (vogulok-osztyákok) közti rokonságra és nyelvi azonosságra vonatkozó észrevételt, hogy a Commentarii c. önéletrajzában is megismételte (10).*

II. Pius valójában ezt írta:

Hungariam nonnulli quasi Hunnariam et Hungaros pro Hunnis dictos putant tamquam Hunnorum reliquiae ad aetatem usque nostram perduraverint. Nos compertum habemus, ultra Tanais/m/ non procul a fontibus eius, in Asiatica Scythia populos usque hodie reperiri, qui Hungari appellantur, quorum sermo nihil ab eo differt, quo circa Istrum habitantes utuntur. Illi parentes horum se dicunt, Deosque more Gentilium, et idola colunt, rituque barbarico, ac propemodum ferino vitam agunt.

Azaz magyarul: Egyesek Magyarországot Hunnariának mondják, a magyarokat pedig a hunoktól származóknak gondolják, mintha a hunok maradványai a mi korunkig megmaradtak volna? Tudomásunk szerint a Tanaison túl, annak forrásvidékétől nem messze, az Ázsiai Szkítiában mindmáig megtalálható egy nép, amelyet magyarnak neveznek, és akiknek a beszéde semmiben sem különbözik a Duna mentén lakó magyarokétól.

A szinte minden magyar nyelvész által már kötelező közhelyként idézett szövegrész a hivatkozott eredetiben nem létezik! Mégis idézi Pusztay János *Az ugor török háború után* című könyvében, mint a magyar nyelv igazi hovatarozását bizonyító első, perdöntő bizonyítékként. Ugyanakkor könyve bibliográfiájában Piccolomininek egyik munkája sincs megemlítve. (11) Idézi ezt a kitélt Zsiraitól kezdve a magyar nyelvészek minden nemzedéke rendületlenül. Legutóbb a Tetteen ért szavak műsorában Adamikné, Jászó Anna. Anélkül, hogy a forrásnak valaha is utánanézett volna, idézi Hajdú Péter is, hogy: *a vogulok és az osztyákok, valamint a magyarok rokonságát már a XV. században észrevették, hiszen e rokonságot Aeneas Sylvius Piccolomini 1458-ban elkészült Cosmographia c.munkája újságolja már.* (12)

Szerepel az egyetemi hallgatók számára készített egyetemi jegyzetben (13), amelyet 60 szerző készített, és a szerkesztést Hajdú Péter, Kristó Gyula és Róna-Tas András vállalta magára. *Aeneas Sylvius Piccolomininek 1457/58-ban « készült el kompilációja, az Asia (más néven Cosmographia vagy Historia rerum ubique gestarorum), amelyben egy oroszországi útról hazatért veronai kereskedőre hivatkozva azt állítja, hogy az utazók a Tanais forrásán túl magyarul beszélő, magyar szokásokat tartó pogány népet találtak.*

A Piccolomini idézetre rendre hivatkozó nyelvészek azt sem vizsgálták meg, egyáltalán ki lehetett ez a veronai szerzetes? Hajdú-Kristó-Róna-Tasnál a veronai kereskedő, Thuróczynál veronai származású ember, Bonfininál veronai polgár, Adamiknél veronai szerzetes, stb.

A mi veronaink sehol nem említetik szerzetesnek. Későbbi tájékozatlanok vélték volt annak, és azok közé tartozónak, akiket IV. Jenő pápa, kereskedőkkel

együtt és kereskedőknek álcázva térítési szándékkal küldött a moszkvai fejedelemségbe. (14)

A mi veronaink alatt, mint az olvasottak között széles körben ismert, C. I. Solinus értendő, aki Indiától Hispániáig körülutazta a Földet. Utazásairól írott műveit, kézi másolásban terjesztett útleírásait általánosan ismerték és használták. Mivel korábbi szerzőket másolt, főleg Pliniust, a késő-középkorban általánosan csak Plinius majmának hívták. C. I. Solinus, alias Plinius Secundus Veronában született, ezért rendre-másra Veronensisnek nevezik. Őt mondja Piccolomini a mi veronainknak (ti.: a mi korunkban élőknek, kortársunknak).

Ennek a nyelvhasználati félreértésnek nem csak az eredeti forrás hiánya, hanem földrajzi és nyelvészeti tények is ellent mondanak. A Don forrásvidéke Moszkvától kétszáz kilométerre délre, Buda várától jól járható nemzetközi kereskedelmi utakon 1500 kilométerre, míg a vogulok földje onnan még északnyugat felé kétannyira, járhatatlan tajgai utakon, az Urál ezer méternél magasabb hegyvonulata mögött 3000 kilométerre van.

Az is nehezen volna hihető, hogy a feltételezett elválás és elvándorlást követően két-hármezer évvel a vogulok még úgy beszéltek volna, ahogy a Pannóniában lakó magyarok. Vagy létezik olyan tanult nyelvész, aki ezt így gondolja? Márpedig Piccolomini veronaija azt mondja, hogy nyelvük a Pannóniában lakó magyarokéval azonos. Julianus barát is ezt mondta kétszáz évvel korábban. Nehezen felfogható, hogy sikerülhetett valami félreértett ferdítésből ezt az axiómának, perdöntő bizonyítéknak, kétségtelenül igazolt nyelvrokonságnak venni. A harmadik évezredben ilyen nem létező forrásokra hivatkozva, nem helyes a nyelvtudományt tanítani.

A nyelvészetet, és annak valamennyi ágát, beleértve a finnugor nyelvészetet is, sokirányú felkészültséget kívánó diszciplínának tartom. Ezért is vélem fontosnak, hogy a tudomány biztos alapokon, és ne alap nélküli feltevéseken vagy pontatlanul idézett korabeli adatokon álljon, lehetőséget adva a félreértésekre vagy a teljes egész megkérdőjelezésére.

Halasy-Nagy Endre

Jegyzetek:

(1) Magyar Tudományos Akadémia tanulmánykötete, Magyar Őstörténeti Tanulmányok. Szerkesztette Bartha Antal-Czeglédy Károly-Róna-Tas András. Akadémiai kiadó, 1977 Budapest, 284. o. (Vásáry István: A Volga-vidéki magyar töredékek a mongol kor után.)

(2) Az MR1 Kossuth rádió, Tetten ért szavak, szerkesztő: Balázs Géza nyelvész, egyetemi tanár. Első tudósítás a finnugor nyelvrokonságról. 2010. október 5-én, az esti mese előtt.

(3) Az Európa Kiadó Budapest, 1980. A magyarok krónikája. Fordította: Horváth János. 35. o. A kiadvány jegyzete pontosan megjelöli ennek az idézetnek a forrását: Aeneas Sylvius Piccolomini: *Asiae & Europae que elegantissima descriptio*, Asia c. 29-i fejezetét. 439. o.

(4) Történelmi tény, hogy Khoszrau megtagadta az évenkénti adó kifizetését a heftalita birodalomnak. 557-ben a türkökkel lépett szövetségre, akik akkor érkeztek Transzoxániába. A két szövetséges elsőprő győzelmet aratott a heftaliták (hephta lita=hét törzs) fölött és felosztották egymás között a heftalita hun királyságot: a türkök kapták az Oxostól északra fekvő területeket, míg Afganisztán legnagyobb részén Khoszrau lett az úr, aki a győzelem emlékére érmet veretett ezzel a felirattal: Irán megszabadult a félelemtől. (A múlt születése sorozat. Georgina Hermann: *A perzsa reneszánsz*, Helikon, Budapest 1988, 126 o.)

Thuróczy által említett hun királyt, Zeliobrészt említi Petthő Gergely is Magyar Krónikájában (Kassán 1753.) az anno 535 évnél, Zeliobos néven, mint Pannóniának királyát.

(5) Aeneas Sylvio Piccolomini Vitéz Jánoshoz intézett levelei 1453-1457. 1878 passim. *Ioannem episcopum Varadiensem Nobilis (...) ille animus i peculiaris sui luminis bene memor, indignum ducit hac nostra rudi erudicione ligari...* (Das Briefwechsel des Aeneas Silvius Piccolomini, hrsg. Von R. Volcan, II. Abt. Wien, 1912. *Fontes Rerum Austriacarum. Diplomataria et Acta*, LXVII. Bd. 29. o.)

(6) Pii II., *Asiae...* 29. 1531, 70.

(7) 1770; ekkor jelent meg Sajnovics János (1735–1785) *Demonstratio. Idioma Ungarorum et Lapponum idem esse (Bizonyítás. A magyar és a lapp nyelv azonos)* c. munkája (magyar fordítása: 1994), amelyben a finnugor nyelvcsalád (egyres tagjainak) példáján lefektette a tudományos nyelvhasználat alapelveit és megteremtette a turanizmus nyelvészeti alapjait.

(8) Gyarmathi Sámuel (1751–1830) *Affinitas linguae Ungaricae cum linguis {V-212.} Fennicae originis grammaticae demonstrata (A magyar nyelv finn eredetű nyelvekkel való rokonságának grammatikai alapon való bebizonyítása...)* c. munkája (magyar fordítása megjelent: 1999.)

(9) Zsirai Miklós: *Finnugor rokonságunk*, Budapest, 1937. 472-473. o. A reprint kiadásban Az urali nyelvrokonainkkal kapcsolatos legújabb ismeret- és forrásanyag rövid összegzésével közreadja Zaicz Gábor, Budapest, Trezor kiadó 1994, 474-475. o.

(10) Pii II., *Commentarii...* 1574, 596.

(11) *Az ugor török háború után* címmel (a Gyorsuló idő sorozatában, a Magvető Kiadónál 1977-ben) megjelent könyvének 147-ik oldalán.

(12) Hajdú Péter: *A magyarság kialakulásának előzményei*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1953. 5.

(13) Bevezetés a magyar őstörténet kutatásainak forrásába I/2. szerkesztette Hajdú Péter- Kristó Gyula-Róna-Tas András. Tankönyvkiadó. 1976 Budapest, 195.

(14) Iulius Solinus Plinium Secutus. Pii II., *Asiae* 1531., 93. Tevékenységéről J. Długoss is beszámolt az 1433. az 1439. és az 1440. esztendőnél: Joannis Długossii seu Longini canonici Cracoviensis *Historiae Polonicae*. Intr. I. Zegota Pauli. Cura et imp. A. Przewdziecki. IV. Cracoviae 1877, 493-494., 611-612., 624-626.

(15.) A TESz (Tört. Etimológiai Szótár) szerint a ló finnugor eredeztetése téves, valószínűleg jövevényszó, átvétel indoeurópaiból, vagy törökből.

Ezután is folytatódott tovább a rádióban az Akadémia mögé bújva ez az elképesztő, tudományosnak álcázott nyelvi ismeretterjesztés, tudománynak feltüntetett félretájékoztató tudománytalankodás, hogy: *A vogulok és osztjások kedvenc állata a ló volt. A ló neve is ugor eredetű.*(15) *A vogulok és osztjások eredetileg az Urál európai oldalán nomadizáltak. De aztán lovas-nomádból visszasüllyedtek halász-vadász életmódra, és átkeltek az Urál túlsó oldalára.* Kinek jó ez? Mire jó ez? Hová vezet ez? Erre büszke a magát csak szerényen Kazinczy Herkulesként tituláltató nyelvtudós szakember, aki a tudományos ismeretterjesztésre tette föl életét?

Ennek a szaknyelvész egyetemi tanárnak, akinek fenti írásomat elküldtem, a tájékoztatást és helyesbítést kérő levelemre ezt válaszolta:

Nekem nagyon sok gondom van a tudományok felépítésével, a magyar tudományos (akadémiai) szervezettel, Ebből lett már némi bajom, például kétszer is elvágták a nagydoktorimat. A tudományban a dolgok lassan érnek, de következetesen, napról-napra kell küzdenünk kicsiny igazságokért. Egyetlen tudományos forradalmat tudok elképzelni Magyarországon: ha az akadémiai előjogokat (amelyek hungarikumnak számítanak) eltörlik. Ha az Akadémia nem a megélhetés, hanem pusztán tisztelet-megtiszteltetés-nagyrabecsülés intézménye lesz, akkor önmagától, minden külső befolyás nélkül helyreáll a magyar tudományos közélet rendje. A szunyókáló akadémikusok

hazamennek a családjukhoz, a tudományuk és a közélet által elkötelezettek pedig társadalmi munkában teszik a dolgukat. Amit Piccolominiról írsz, érdekes, Vásáry pedig valóban hiteles. Lehet, hogy egy érdekes tudománytörténeti csodabogarat értél tetten. Azt nem tudom magam ellenőrizni, hogy Zsirai csúsztatott-e avagy már más is, az azonban mindenképpen érdekes, hogy egy csúsztatás végigvonul a finnugrisztikán. Egyébként egy ismeretterjesztő műsor nem lehet papírfecnikből igazolni vélt tudományos viták helyszíne. Ha az Akadémia kér tőlem ilyet, akkor vagyok csak köteles megtenni, egyébként nem foglalkozom vele. Mind – számos területen, ezer rádió-és tévéműsor készítőjeként, sokszorosan kitüntetett médiaszakemberként, az ország egyik legismertebb nyelvész-ismeretterjesztőjeként mindenféle sugallt vagy erőszakos hatásnak ellenállok, pontosabban nem veszek róla tudomást. Sokak által elismert módon újíttam meg a nyelvészeti ismeretterjesztést, ebben mindig a tudomány és a média ismerete vezérelt...

Nem tudománytörténeti csodabogarat fedeztünk fel, hanem bizonyítjuk, hogy ez az egyetemi tanár valótlanságot állít tudományosként, hamisságot oktat hallgatóinak megdönthetetlen bizonyítékként. Nem kicsiny igazságokat szolgál, hanem nagy hazugságokat terjeszt, nem csak katedrájáról, hanem a rádióból is. Sem tőle, sem a félrevezető műsorától nem óhajt elhatárolódní a nyelvészek közül senki, hiába cáfolták a vogul és a magyar nyelv rokonságának ezt a sosem volt bizonyítékát a történészek.